

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 8. 10. 2020 ve věci č. 7224/11 – *Aghdgomelashvili a Japaridze proti Gruzii*

Senát páté sekce Soudu dospěl k jednomyslnému závěru, že při policejní prohlídce kanceláře nevládní organizace hájící práva LGBT komunity došlo k porušení hmotněprávní složky článku 3 ve spojení s článkem 14 Úmluvy, které spočívalo v ponižujícím zacházení motivovaném diskriminací na základě sexuální orientace či genderové identity stěžovatelek. Soud shledal porušení těchto ustanovení i v procesní rovině, neboť vnitrostátní orgány obvinění stěžovatelek ze špatného zacházení založeného na diskriminační pohnutce účinně nevyšetřily.

I. Skutkové okolnosti

Stěžovatelky v rozhodné době pracovaly pro nevládní organizaci hájící práva LGBT komunity v Gruzii. Společně s dalšími osobami byly v prosinci 2009 přítomny prohlídce prostor kanceláře vykonané skupinou policistů, kteří se ani přes opakované výzvy přítomných neprokázali příkazem k prohlídce.

Jakmile policisté zjistili, že činnost organizace spočívá v hájení práv LGBT komunity, začali projevovat agresivitu a homofobii. Policisté stěžovatelky slovně ponižovali, uráželi a hrozili veřejným vyzrazením jejich sexuální orientace nebo použitím násilí vůči jejich rodinným příslušníkům. První stěžovatelce byl jedním z policistů násilně zabaven mobilní telefon. Téměř všechny přítomné ženy, včetně obou stěžovatelek, byly bez jakéhokoliv vysvětlení postupně podrobeny důkladné osobní prohlídce, kterou prováděly policistky v prostorách toalet.

V lednu 2010 podaly stěžovatelky trestní oznámení, v němž podrobně popsaly celý incident a žádaly, aby příslušné orgány věc vyšetřily. Později oznámení doplnily o požadavek prošetření motivu založeného na sexuální orientaci a genderové identitě dotčených osob. Dále poskytly psané výpovědi očitých svědků a usilovaly o udělení statusu oběti, aby mohly být vyslechnuty. Jelikož jejich stížnosti zůstávaly bez odezvy, opakovaně příslušné orgány kontaktovaly a dožadovaly se zahájení účinného vyšetřování. V dubnu 2011 a následně v červnu 2011 obdržely dopisy, v nichž je státní zástupce informoval, že bylo zahájeno vyšetřování případu, nicméně žádná konkrétní přijatá opatření ani v jednom z dopisů nevedl.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K ŽÁDOSTI VLÁDY O VYŠKRTNUTÍ STÍŽNOSTI PODLE ČL. 37 ODS. 1 ÚMLUVY

Soud nepřijal jednostranné prohlášení vlády, ve kterém se vláda dožadovala vyškrtnutí stížnosti ze seznamu případů, neboť shledal, že s ohledem na kritéria stanovená jeho ustálenou judikaturou nepředstavuje toto jednostranné prohlášení dostatečný základ pro závěr, že dodržování lidských práv stanovených Úmluvou nevyžaduje, aby Soud pokračoval v projednávání stížnosti. V souladu s poslední větou čl. 37 odst. 1 Úmluvy tak Soud pokračoval v projednávání věci (*Tahsin Acar proti Turecku*, č. 26307/95, rozsudek velkého senátu ze dne 6. května 2003, § 75).

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKŮ 3 A 14 ÚMLUVY

Stěžovatelky namítaly porušení článku 3 Úmluvy samostatně (s poukazem na to, že byly podrobeny ponižujícímu zacházení, které následně nebylo předmětem účinného vyšetřování), jakož i ve spojení s článkem 14 (jelikož uvedené počínání bylo dle jejich názoru podmíněno diskriminačními postoji státních orgánů, založenými na skutečné či předpokládané sexuální orientaci stěžovatelek a na jejich aktivitách souvisejících s problematikou LGBT).

a) Vymezení rozsahu případu

Soud připomněl, že mezinárodní odpovědnost státu za násilí z nenávisti páchané jeho představiteli, jakož i povinnost státu odhalit možnou příčinnou souvislost mezi diskriminačním motivem a aktem

násilí, mohou být posuzovány v rámci hmotněprávní a procesní složky článku 3 Úmluvy, ale rovněž mohou být součástí povinnosti státu podle článku 14 Úmluvy bez diskriminace zajistit hodnoty zakotvené v článku 3 (např. *Bekos a Koutropoulos proti Řecku*, č. 15250/02, rozsudek ze dne 13. prosince 2005, § 45–55 a 63–75; *Ciorcan a ostatní proti Rumunsku*, č. 29414/09 a 44841/09, rozsudek ze dne 27. ledna 2015, § 139–151 and 156–157). Dle konkrétních okolností je daný případ zkoumán buď pouze z hlediska jednoho z uvedených ustanovení, nebo je vyžadován souběžný přezkum podle obou článků (*Identoba a ostatní proti Gruzii*, č. 73235/12, rozsudek ze dne 12. května 2015, § 63; *B.S. proti Španělsku*, č. 47159/08, rozsudek ze dne 24. července 2012, § 59–63). Soud pro daný případ, zejména s ohledem na tvrzený homofobní podtext policejního zásahu, který navíc nebyl vnitrostátně prošetřen, rozhodl o podrobení stížnosti přezkumu podle článku 3 ve spojení s článkem 14 Úmluvy (*Identoba a ostatní*, cit. výše, § 64; *M.C. a A.C. proti Rumunsku*, č. 12060/12, rozsudek ze dne 12. dubna 2016, § 106).

b) Tvrzená neúčinnost vyšetřování

1. Obecné zásady

Soud připomněl, že z článku 3 ve spojení s článkem 1 Úmluvy plyne závazek státu vést účinné vyšetřování případů, v nichž je vzneseno hájitelné tvrzení ohledně porušení článku 3 ze strany policie nebo obdobných představitelů státu. Aby bylo vyšetřování „účinné“, musí být způsobilé zjistit skutkové okolnosti případu a odpovědné osoby, potažmo je i potrestat. Při účinném vyšetřování musí orgány zejména přijmout opatření k zajištění důkazů, pohotově reagovat na stížnosti, zahájit vyšetřování nebo se vyvarovat průtahům (*Bouyid proti Belgii*, č. 23380/09, rozsudek velkého senátu ze dne 28. září 2015, § 116 a 119–123; *Mocanu a ostatní proti Rumunsku*, č. 10865/09 a 2 další, rozsudek velkého senátu ze dne 17. září 2014, § 323; *Identoba a ostatní*, cit. výše, § 66). Orgány jsou dále povinny učinit vše, co je za daných okolností rozumné, pro odhalení možných diskriminačních motivů předmětného jednání; zejména shromažďovat důkazy a vydat odůvodněná, nestranná a objektivní rozhodnutí (*Nachova a ostatní proti Bulharsku*, č. 43577/98 a 43579/98, rozsudek velkého senátu ze dne 6. července 2005, § 160; *Členové Kongregace Svědků Jehovových v Gldani a ostatní proti Gruzii*, č. 71156/01, rozsudek ze dne 3. května 2007, § 139–42; *Mudric proti Moldavsku*, č. 74839/10, rozsudek ze dne 16. července 2013, § 60–64).

2. Použití těchto zásad na projednávanou věc

Soud podotkl, že stěžovatelky podaly trestní oznámení, které o měsíc později doplnily výslovnou žádostí o zohlednění tvrzených diskriminačních pohnutek policejního jednání. Vláda však dodnes neprokázala, že by byl kdy proveden jediný vyšetřovací úkon. Tyto průtahy samy o sobě nejsou slučitelné s povinností státu vést účinné vyšetřování vyplývající z článku 3 Úmluvy (srov. např. *M.C. a A.C.*, cit. výše, § 121–2; *Členové Kongregace Svědků Jehovových v Gldani a ostatní*, cit. výše, § 118–124). Stěžovatelky nadto nebyly ani na základě svých opakovaných žádostí označeny za oběti, v důsledku čehož nebyly zapojeny do vyšetřování (srov. např. *Identoba a ostatní*, cit. výše, § 75; *Begheluri proti Gruzii*, č. 28490/02, rozsudek ze dne 7. října 2014, § 140).

Soud upozornil, že zdlouhavé vyšetřování odhalilo dlouhodobou neschopnost, ba dokonce neochotu vnitrostátních orgánů zkoumat úlohu homofobních či transfobních motivů v daném incidentu. Ve světle tvrzených nenávistných projevů učiněných během prohlídky a s ohledem na prokázané obecné nepřátelství, které vůči LGBT komunitě v zemi v té době panovalo, bylo naléhavě třeba prošetřit, zda mělo špatné zacházení policistů diskriminační pohnutku (srov. *Identoba a ostatní*, cit. výše, § 77; *M.C. a A.C.*, cit. výše, § 124). Jelikož vláda přijetí žádného vyšetřovacího opatření neprokázala, Soud shledal porušení procesní složky článku 3 ve spojení s článkem 14 Úmluvy.

c) Tvrzené špatné zacházení

1. Obecné zásady

Soud zopakoval, že článek 3 Úmluvy se netýká pouze špatného zacházení v rovině tělesné, ale též způsobení duševních útrap. „Ponižující“ ve smyslu tohoto ustanovení je každé zacházení, které u oběti vyvolává pocity strachu, úzkosti či podřadnosti, ponižuje ji před jinými nebo ve vlastních očích, byť i

neúmýslně, přiměje ji jednat proti vlastnímu svědomí nebo vůli nebo zasahuje do lidské důstojnosti (*M.C. a A.C.*, cit. výše, § 108). Jakékoli použití síly ze strany příslušníků donucovacích orgánů, které nebylo nezbytně nutné s ohledem na jednání dotčené osoby, je zásahem do lidské důstojnosti a představuje porušení článku 3 (např. *Bouyid*, cit. výše, 100 a 101; *Zherdev proti Ukrajině*, č. 34015/07, rozsudek ze dne 27. dubna 2017, § 86).

Soud dále připomněl, že pokud jsou dotčené události zcela nebo převážně předmětem výlučné znalosti veřejných orgánů, je na vládě, aby poskytla uspokojivé a přesvědčivé vysvětlení předložením důkazů prokazujících skutečnosti, které zpochybňují popis daných událostí obětí. Při absenci takového vysvětlení může Soud vyvodit závěry pro vládu nepříznivé (*Bouyid*, cit. výše, § 83; *Nachova a ostatní*, cit. výše, § 147; *Farbtuhs proti Lotyšsku*, č. 4672/02, rozsudek ze dne 2. prosince 2004, § 54).

Soud rovněž zdůraznil, že pokud je s diskriminačně motivovaným násilím zacházeno stejně jako s případy bez tohoto motivu, znamená to přehlížení zvláštní povahy jednání, které je obzvláště destruktivní ve vztahu k základním právům, což může představovat zacházení neslučitelné s článkem 14 Úmluvy (*Begheluri*, cit. výše, § 173 a 179).

2. Použití těchto zásad na projednávanou věc

Soud poznamenal, že vláda měla pouze námitky co do právní kvalifikace, a tedy nezpochybnila průběh předmětného incidentu tak, jak byl vylíčen stěžovatelkami a jak byl potvrzen výpovědí očitých svědků. Soud proto z dostupných materiálů a chování účastníků řízení, zejména vzhledem k neprošetření události vnitrostátními orgány, vyhodnotil skutečnosti předložené stěžovatelkami jako dostatečně přesvědčivé a prokázané nade vší rozumnou pochybnost (*El-Masri proti Bývalé jugoslávské republice Makedonie*, č. 39630/09, rozsudek velkého senátu ze dne 13. prosince 2012, § 164–167).

Zbývalo posoudit odpovědnost žalovaného státu za zneužití pravomoci policie během prohlídky. K tomu bylo třeba odpovědět na dvě související otázky: i) zda napadené činy policistů dosáhly takové intenzity, aby spadaly pod zacházení zakázané článkem 3 ve spojení s článkem 14 Úmluvy; a ii) zda byla homofobní či transfobní nenávist příčinou daného jednání policistů (např. *Identoba a ostatní*, cit. výše, § 71; *M.C. a A.C.*, cit. výše, § 119; *Ciorcan a ostatní*, cit. výše, § 160; *Bekos a Koutropoulos*, cit. výše, § 64).

Soud vzhledem k chování policistů při prohlídce kanceláře neváhal odpovědět na obě otázky kladně. Policisté svévolně ponižovali stěžovatelky i další přítomné osoby, adresovali jim nadávky, urážky a jiné projevy nenávisti. V době, kdy v zemi převládaly nepřátelské postoje vůči LGBT komunitě (*Identoba a ostatní*, cit. výše, § 68) s přítomnými zacházeli hrubě, hrozili vyrazením jejich sexuální orientace i použitím fyzického násilí. Soud byl obzvláště znepokojen osobními prohlídkami, při nichž se dotčené ženy musely svléct, o nichž nebyl sepsán žádný protokol a pro které policie neuvedla žádný důvod. Jejich důvod neozřejmila ani vláda ve svých podáních, pročež soud sdílí názor stěžovatelek, že jejich jediným účelem bylo ponižení přítomných žen a potrestání za jejich příslušnost k LGBT komunitě. Soud s ohledem na výše uvedené rozhodl, že zcela nevhodné chování policistů bylo motivováno homofobní či transfobní nenávistí a muselo nutně vzbudit u stěžovatelek pocity strachu, úzkosti a nejistoty, které se neslučují s respektováním jejich lidské důstojnosti. Chování příslušníků policie dosáhlo takové míry závažnosti, že došlo k porušení hmotněprávní složky článku 3 ve spojení s článkem 14 Úmluvy.